

בסיעתא דשמיא

שיעורים בפרשת השבוע

שנאמרו בבית המדרש
'בית יהושע'
רחוב מנחת יצחק 2
עיה"ק ירושלים תובב"א

ע"י הרה"ג
ר' מנשה ישראל רייזמאן שליט"א
יום שני פרשת חיי שרה | י"ט מרחשוון תשפ"ו

ניתן לשמוע בקו ישיר: 03-6171105
www.kolhalashon.com





**ניתן להאזין לשיעורים
בקול הלשון
03-6171111**

**להורדת הקונטרס
באתר קול הלשון
www.kolhalashon.com**

כמה זמן הוא עדיין גר?

רצינו ליישב בע"ה סוגיא אחת בפרשת חיי שרה ע"פ דברי הראשונים והאחרונים. גר ותושב אָנְכִי עִמָּכֶם תָּבוּ לִי אֲחִזַּת קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מִתִּי מִלִּפְנֵי וּפְרִשִׁי גֵר וְתוֹשֵׁב אֲנִי עִמָּכֶם - **גר מארץ אחרת ונתישבתי עמכם**. וצ"ע שהלא רק בתקופה הראשונה שאדם מגיע לגור במקום חדש הוא מוגדר בשם גר, אח"כ הוא מוגדר כתושב. כמבואר בהלכות 'דעתו לחזור' (פסחים ו.) ובהלכות קמחא דפסחא (או"ח תכט) ותמחוי וכו', א"כ היה לומר 'גר הייתי ותושב אני'. גם צ"ע מהו לשון רש"י 'גר מארץ אחרת', והרי בעודו בארץ האחרת הוא לא היה גר, אלא רק כאן במקום החדש הוא נהיה גר.

בני חת מכירים בקב"ה?

ולכן רש"י מביא ביאור נוסף ממדרש אגדה, שכן דרכו בקודש שלאחר שמפרש כפי הפשט הפשוט, אם עדיין קשה להולמו, הרי הוא מביא עוד פירוש ממדרשי חז"ל. וכ"כ רש"י בהמשך דבה"ק 'ומדרש אגדה **אם תרצו הריני גר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין** שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת'. והדבר מופלא שאאע"ה מדבר אל הגויים ואומר להם 'אטלנה מן הדין שאמר לי **הקב"ה**...' מה להם עם הקב"ה, והרי כשדברו כך לפני פרעה, אמר מי ה' אשר אשמע בקולו, עפ"ל. וכי עפרון היה יודע מהקב"ה יותר מפרעה?

תזהרו מהעפר שאני עלול לזרוק עליכם

ואם משום שבעולם התפרסמה מלחמת המלכים, שהייתה שישים ושנים שנה לפני כן, שאאע"ה זרק עפר שהפך לחרבות וקשתות, וניצח את המלכים החזקים ביותר בעולם, וכולם מינו את אאע"ה למלך, א"כ היה להם לפחד ולרעוד מפני אאע"ה, שמא ישליך עליהם מעט עפר ויכלו מן העולם. והיה לו לומר להם כך 'אם תרצו הרי טוב, ואם לאו הריני זורק עליכם עפר הארץ ולא ישאר מכם שריד ופליט'.

כל הארץ שייכת למלך

ולפי זה אפשר להבין למה אאע"ה אמר להם 'אטלנה מן הדין שאמר לי **הקב"ה**...' כיון שהקב"ה שהוא בורא העולם אמר לי כן, לא שייך שתתנגדו לבקשתי, שלא תעיצו להתנגד עלי... ואכן אמרו לו נְשִׂיא אֲלֵהִים אֲתָה בְּתוֹכָנוּ בְּמִבְחָר קִבְּרִינוּ קֶבֶר אֶת מֵתָהּ, כלומר שאתה תושב ולא גר, ואנו מכירים שאתה נשיא אלקים, וכיון שכל האומות מינו אותך למלך, הכל שייך לך, וכמ"ש הר"ן במס' נדרים 'שהארץ שייכת למלכה ע"פ דין, ומצד המלכות מתחייב שאנו נתבטל אליך לגמרי, ולכן איש מִמֶּנּוּ אֶת קִבְּרוֹ לֹא יִכְלֶה מִמָּךְ מִקֶּבֶר מֵתָהּ'.

הם מבינים רק כח

כי גויי הארצות ואומות העולם מתבטלים מול אדם בעל כח, כיון שנודע להם מה שאאע"ה עשה במלחמת המלכים, עמדו והתבטלו לפניו כליל. שהרי כל מה שבהתחלה המלכים עבדו י"ב שנה את כדלעומר, זה היה משום שנמרוד היה בעל כח גדול, לבש את בגדו של אדה"ר וכל חיות היער נכנעו אליו. ואח"כ י"ג שנה מרדו. הכל בכוחות ועזות. וכן כאן בני חת נכנעו לאאע"ה, לא בגלל שהתגיירו או שהתקרבו להשי"ת, הם עדיין לא באו אל אאע"ה לסעודה שלישית, אלא שנכנעו לכוחו הגדול של אאע"ה. וכששמעו מפיו 'אטלנה מן הדין', הבינו שהוא לא מדבר סתם, ולכן מיד נכנעו ואמרו בְּמִבְחָר קִבְּרִינוּ קֶבֶר אֶת מֵתָהּ.

אברהם כבר זכה בארץ או לא?

ב'מזרחי' וגור אריה' הקשו על דברי רש"י שלכאוף הם סותרים את דברי רש"י בפרשת לך לך, כשרועי לוט רעו בהמותיהם בשדות אחרים, רשעים היו, והיה אאע"ה מוכיח אותם על הגזל, והם אמרו והרי כל הארץ ניתנה לאברהם ואין לו יורש כי אם לוט בן אחיו, וממילא אין זה גזל. ופרש"י שם שטענת רועי לוט אינה נכונה, שהרי הכתוב אומר '**והכנעני והפריזי אז יושב בארץ, ולא זכה באברהם עדיין**'. וא"כ קשה איך כאן רש"י אומר שאאע"ה אמר להם 'אטלנה מן הדין, שאמר לי הקב"ה (יבז) לְזַרְעֲךָ אֶתְּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת', והרי פסוק זה כתוב

לפני המריבה עם רועי לוט, אם רועי לוט אינם צודקים בטענתם, איך יאמר אח"כ 'אטלנה מן הדין'?

זה לא איום בלי כיסוי

וכן בהמשך פרשת חיי שרה (כד'), נאמר וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֶשְׂרָה גַמְלִים מִגְּמְלֵי אֲדֹנָיו וּפְרָשׁוֹ שֶׁהָיוּ נִיכְרִים שֶׁהֵם שֶׁל אֲעֵ"ה שֶׁהָיוּ יוצאים זמומין בפייהם שלא לרעות בשדות אחרים. כי אאע"ה קיים את כל התורה כולה עד שלא ניתנה ואפילו מצוה קלה מדברי סופרים, וחז"ל תקנו שלא לגדל בהמה דקה בא"י שלא ירעו בשדות אחרים. ובשו"ע חו"מ סי' ל"ד כתוב שרועי בהמות פסולים לעדות, שהתואר שלו הוא גזלן. וא"כ איך אאע"ה אמר לבני חת 'אטלנה מן הדין' כתושב. ואין לומר שזה היה רק איום בעלמא, כי אאע"ה דובר אמת לאמיתו.

מה הוא באמת - גר או תושב?

עוד צריך להבין בדברי רש"י, **אם תרצו הריני גר**, כי אם יש צד לומר שהוא תושב ויטלנה מן הדין, היה צריך לומר 'אם תרצו או לא תרצו הריני תושב'. ואם הכוונה 'אם תרצו אתנהג כמו גר', א"כ צ"ע מה באמת היה דינו האם כגר או כתושב, והרי לדברי רש"י פ' לך לך היה דינו כגר, ואיך אמר 'אם לא תרצו הריני תושב'?

הארץ ניתנה לאברהם רק כשיצחק נולד

וה'מזרחי' נשאר בצ"ע. וכתב שיש שרצו לחלק שבפרשת לך לך עדיין לא היו בנים לאאע"ה, והלשון של הקב"ה היה **לְזַרְעָךָ** אֶתְּךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, וכל זמן שעדיין אין לו זרע לא ניתנה לו הארץ, לכן רועי לוט היו נחשבים כגזלנים, כי הארץ עדיין לא ניתנה לאאע"ה. אבל אחרי שיצחק כבר נולד, יכול ליטלנה מן הדין, אע"פ שהכנעני והפריזי עדיין היה יושב בארץ.

לוט אינו מזרעו של אברהם

והאמת שרועי לוט היו שקרנים ומזוייפים מתוכם, שהרי הם טענו שהארץ ניתנה לאברהם וכיון שאין לו זרע, עתיד לוט לירש אותו. ובאמת הארץ לא ניתנה לאברהם רק לאחר שיהיה לו זרע, כי ד' פעמים הבטיח לו הקב"ה את הארץ ובכל פעם דייק לומר **לְזַרְעָךָ**, וא"כ איך רועי לוט אמרו שמכיון שאין לו זרע, עתיד לוט לירש את הארץ, אף אם דינו כירש הרי אינו נחשב מזרעו, ואם אין לו זרע - אין הארץ ניתנת לו כלל, אלא שכך היא דרך הגזלנים שהם מוצאים הוראת היתר בלי להיצמד כלל לאמת הישרה.

פירוש רש"י - זה ספר גימטריות?

נחזור לדברי הי"א המובא במזרחי, שרצו לחלק שבפרשת לך לך עדיין לא היה לו לאאע"ה בנים, אבל בפרשת חיי שרה כבר היה לו את יצחק, ולכן אמר להם 'אטלנה מן הדין'.

נוסיף לבאר בזה עוד ע"פ דברי ה'ברית אברהם' להמגיד מזלאזיץ [לא זאלושיץ] הרה"ק רבי יוסף משה בן רבי אלקנה זי"ע שהקשה על דברי רש"י בפרשה, **וְאֶבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וְה' בֵּרַךְ אֶת אֶבְרָהָם בְּכָל עוֹלָה בְּגִימ' בן ומאחר שהיה לו בן היה צריך להשיאו אשה'. פלא והפלא. והרי רש"י אינו ספר גימטריות אלא פירוש על התורה הקדושה, ואם רוצים לדעת שאאע"ה נולד לו בן, איננו זקוקים לגימטריה, שהרי זה מפורש בתורה כמה פעמים, למה אנו זקוקים לגימטריה זו? ועוד שדרכו של רש"י לשבת ז' נקיים על כל טיפת דיו, ואינו מרבה במילים, וכאן האריך וכתב דברים מופלאים: 'ומאחר שהיה לו בן היה צריך להשיאו אשה'. וצ"ע מה הוצרך לומר כל זה, וגם אם יש בו צורך היה יכול לקצר ולכתוב 'לפיכך צריך להשיאו אשה'?**

וגם אם לא היה כתוב בתורה מפורש שנולד בן, מדוע כזה דבר גדול מבשרים רק ברמז של גימטריה?

בְּכָל - זה בן או בת?

עוד צ"ע שבגמ' (ב"ב טז:) כתוב 'בת היתה לו לאברהם ו**בְּכָל** שמה', הרי ש**בְּכָל** זו בת ולא בן? ועוד שאלנו בשיעור הקודם מה היה סופה של אותה בת, מי היה בעלה ומי בניה, איפה הם היום? ואיזה שם זה **בְּכָל**, שלא

ב שו"ע חו"מ עדות (לד,ג) אחד רועי בהמה דקה, ואחד רועי בהמה גסה של עצמם, הרי הם פסולים [לעדות], שחזקתן פושטים ידיהם בגזל ומניחים בהמתן לרעות בשדות ובפרדסים של אחרים.

מצאנו כזה שם בכלל ישראל.

מה הקשר בין השידוך להר המוריה?

אלא שדברי חכמים מלאים בסודות התורה, וב'ברית אברם' מבאר כל הנ"ל באופן נפלא מאד, ע"פ היסוד הנודע מרבינו האור החיים הק' זי"ע שכתוב ב'לקוטי תורה' למרן האריז"ל ריש פ' חיי שרה ע"פ דברי המדרש (בראשית רבה חיי שרה ס,י) 'מהשם יצא הדבר, מהיכן יצא מהר המוריה יצא', וצ"ע מה ענין השידוך להר המוריה. וביאר שיצחק נולד תחילה בנשמה של נוקבא כי המלאך בישר בשורת הזרע לשרה, ויאמר: אֵלֶּיּוּ אֵינִי שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֵהָל. וַיֹּאמֶר שׁוּב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה בֶן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ, כלומר שתהיה לו נשמה דנוקבא.

למה לא נולדה איתו תאומה?

בדרך כלל כשנולד בן זכר נשמה דדכורא, נברא עמו יחד נשמה דנוקבא לבת זוגו, כיון שיצחק נולד בתחילה עם נשמה דנוקבא לא הייתה לו בת זוג.

הנשמה נכנסה לתוך האיל

וזש"כ במדרש על זווגו של יצחק 'מה' יצא הדבר, מהיכן יצא מהר המוריה', שבשעת העקידה פרוחה נשמתו הראשונה של יצחק, וכמ"ש בפרקי דרבי אליעזר (לא), ואותה נשמה נכנסה לתוך האיל והקריבוהו תחתיו יחד עם נשמתו הראשונה, ולכן נקרא אפר האיל אפרו של יצחק, ובאותה שעה יצחק קיבל נשמה חדשה נשמת דכורא, ותיכף נולדה רבקה אשתו, ויגד לאברהם לאמר הִנֵּה יִלְדָה מִלְכָּה גַם הוּא בָּנִים לְנַחֲרֹךְ אָחִיךָ... וּבְתוּאֵל יִלְדָה אֶת רִבְקָה.

האריז"ל ביאר והאור החיים פירסם

וזש"כ (כד,נא) וְתָהִי אִשָּׁה לְבֶן אֲדִנִּיךָ, היינו שבתחילה היה יצחק נשמה דנוקבא בבחינת בן לשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ, אבל מעתה בן אֲדִנִּיךָ בן אברהם, עם נשמה דדכורא. ובאמת ששורש הדברים כבר מוזכר בזוה"ק אלא שמרן האריז"ל ביאר בהרבה פסוקים ע"פ הדברים הנ"ל, והאור החיים הק' פרסם את הדברים בריש גלי.

הרהורי דברים שהיו ע"י העקידה

וזה שפרש"י בסוף פ' וירא (כב,ב) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה יִלְדָה מִלְכָּה גַם הוּא בָּנִים לְנַחֲרֹךְ אָחִיךָ - אחרי הדברים האלה ויגד וגו' - בשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר אילו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים, היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול וממרא, בשרו הקב"ה שנולדה רבקה בת זוגו וזהו הדברים האלה הרהורי דברים שהיו ע"י עקידה'.

העקידה הפריחה ממנו את נשמת הנוקבא

וביאר ב'ברית אברם', שאַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה היינו שנסתלקה ממנו נשמת הנוקבא ונעשה עתה בן לאברהם. היה אברהם מהרהר שהיה לו להשיאו אשה תחילה, שהרי אמר לו הקב"ה 'כי ביצחק יקרא לך זרע', אמר לו הקב"ה, אותה הקושיא שהייתה לך איך יתקיים בו 'כי ביצחק יקרא לך זרע', אדובה היא עצמה התירוץ, כי ע"י העקדה פרוחה ממנו הנשמה דנוקבא, ורק עתה הוא יכול להוליד בן.

למה אע"ה לא קיים ביצחק בן נשמה לשָׂרָה לחופה?

ובזה מיושב מדוע אע"ה לא השיא את יצחק בנו בהיותו בן י"ח שנה, והרי קיים אע"ה כל התורה כולה, והתנא אומר במס' אבות (ה,כו) בֶּן נְשָׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה לְחֻפָּה, וכן נפסק בשו"ע, ואם עברו עשרים שנה ולא נשא אשה, ה' ישמור וירחם. וכתב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מצותי חקותי ותורתי' ואחד מהמצוות הגדולות הוא להשיא בן י"ח לחופה?

בינתיים הוא לא יכל לשדכו

לכן אמרה תורה 'ואברהם זקן בא בימים' - ואם תקשה מדוע עדיין לא עסק בשידוכים לבנו יצחק. תשובה 'וה' ברכ את אברהם בכל' דרשו חז"ל 'בת היתה לו לאברהם', כלומר שיצחק לא היה בנשמת בן אלא בנשמת בת, ולכן לא היה יכול לשדכו עד הנה. רק ראה בו ש'בכל בגימ' בן', היינו שעתיד הוא לקבל נשמה דבן זכר, אבל לעת עתה היה 'בת' לאברהם, ובכל שמה, כלומר שאע"פ שהיה נשמה דנוקבא, אמר הקב"ה 'כי ביצחק יקרא לך זרע' עתיד הוא לקבל נשמה דבן זכר.

אחרי העקדה הגיע הזמן להשיאו

וזש"כ רש"י 'בכל בגימט' בן'. והאריך רש"י בדבריו הק' **מאחר שהיה לו בן**, כי עד עתה יצחק היה רק נשמה דנוקבא בחי' 'בן לשרה אשתך', אבל עתה כשקיבל נשמה דבן זכר, מעתה היה צריך להשיאו אשה. הפלא ופלא.

הבטחת הארץ - רק אחרי העקדה

נחזור לדברי ה'מזרחי' שהביא תירוץ ליישב הסתירה בדברי רש"י, שהבטחת ארץ ישראל תחול רק לאחר שיהיה לאאע"ה זרע, ונמצא שרק עתה לאחר העקדה שקיבל אאע"ה בן 'זכר' ממש, עם נשמת בן דוכרא, וכבר שייך שיהיה המשך זרעי ע"י יצחק, וכבר נולדה רבקה בת זוגו, מעתה 'אטלנה מן הדין'. אבל רועי לוט גזלנים היו, כי באותה שעה עדיין לא היה לו בן, ולא חלה ירושת הארץ.

הארץ ניתנה לאאע"ה רק לאחר כיבוש יהושע

אמנם רבינו ה'מזרחי' אינו מקבל את התירוץ הזה, כי חז"ל אמרו להדיא במדרש (ב"ר מאה) 'היו אומרים להם רועי לוט כך אמר הקב"ה לאברהם לזרעך אתן את הארץ הזאת ואברהם פרדה עקרה ואינו מוליד למחר הוא מת ולוט בן אחיו יורשו ואין אכלין מדידהון אינון אכלין, אמר להם הקב"ה כך אמרתי לו לזרעך נתתי **אימתי לכשיעקרו שבעה עממים מתוכה והכנעני והפריזי אז יושב בארץ** עד עכשיו מתבקש להם זכות בארץ'. והרי שלא ניתנה הארץ לאאע"ה אלא רק לאחר כיבוש יהושע בן נון, כשנעקרו ז' אומות מהארץ. אך באותה שעה שבא אאע"ה לקבור את שרה, הרי עדיין הוא מדבר עם בני חת, והכנעני והפריזי אז יושב בארץ, הרי שעדיין לא זכה אאע"ה בארץ ישראל באותה שעה. וכלשון רש"י בפרשת לך לך לעומת השקר של רועי לוט 'והכתוב אומר והכנעני והפריזי אז יושב בארץ ולא זכה באאע"ה עדיין'.

תנו לי לפחות אחוזת קבר

וממילא הדרא קושיין לדוכתה, האיך אמר 'גר ותושב, אטלנה **מן הדין** שאמר לי הקב"ה לזרעך אתננה', והרי עדיין לא ניתנה לו באותה שעה? ב'שפתי חכמים' כתב לתרץ הסתירה וזלה"ק 'וא"ת והלא בפרשת לך לך (יגז) כתיב והכנעני והפריזי אז יושב בארץ, ושם פרש"י ולא זכה בה אברהם עדיין, שמע מינה דעדיין לא היה לאברהם חלק בה. וי"ל דלעיל לא היה עדיין זרע לאברהם אבל עתה היה לו זרע, ולכך נקט הכא שאמר לו הקב"ה לזרעך אתן וגו' **ועתה יש לי זרע ולכך לכל הפחות תנו לי אחוזת קבר אף שעדיין אין זרעי ראוי לרשת את הארץ כיון שעדיין מועטים הם**'.

הארץ מלאה חיות על שניים

כלומר שהקב"ה אמר לו 'לזרעך אתן', אף שעדיין הכנעני והפריזי בארץ, מ"מ על כיבוש הארץ כתוב (שמות כג,ל) **מַעַט מַעַט אֶגְרָשְׁנוּ מִפְּנֵי עַד אֲשֶׁר תִּפְרָה וְנַחֲלָתָ אֶת הָאָרֶץ**, על אחת כמה וכמה שעכשיו אברהם ויצחק לא יכולים ליטול את הארץ, כי כל אחד מהם יושב בד' אמותיו, וכל הארץ תהיה מלאה חיות השדה, ומה לי עם חיות על ד' או חיות על ב'. לכן הקב"ה אמר לאאע"ה, המתן עד שירבה זרעך מאד מאד, ואז יהיה לך עם רב כדי ליישב את הארץ.

יצחק נטמן שלש שנים בגן עדן

מדברי השפתי חכמים משמע שאאע"ה ביקש רק 'לכל הפחות חלקת קבורה', כיון שיצחק הוא מזרעו של

אברהם והוא בוודאי קיבל את הארץ, לכל הפחות יש לו רשות לבקש חלקת קבורה לאמו. אמנם יצחק אבינו ע"ה לא היה שם באותו מעמד, כמבואר בחזקוני (כב, יט) שנטמן בגן עדן שלש שנים ללמוד תורה. ועכ"פ עדיין צריכין למודעי איך נתיישבה הסתירה, אם הכנעני והפריזי אז בארץ, איך הוא יכול ליטול אותה מן הדין?

אע"ה קיבל את הארץ פעמיים

ומצאנו בספרים תירוץ שלישי, אבל גם הוא אינו מתיישב על הלב. והוא שהקב"ה נתן לאאע"ה את הארץ פעמיים, בתחילה לפני שנפרד ממנו לוט, בפרשת לך לך, כתוב (יב, ז) וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזָרְעֲךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיֵּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנֶּרְאָה אֵלָיו. ואנשי לוט סמכו על ההבטחה הזאת, וחשבו שלוט עתיד לירש אותו. אמר להם הקב"ה, גזלנים אתם, שהרי עדיין הכנעני והפריזי אז יושב בארץ.

אברהם בעצמו יקבל את הארץ

אמנם אחרי הפרד לוט מעמו, הקב"ה שוב אומר לו הבטחה על הארץ (יג, יד) וְהָאֵמֶר אֶל אַבְרָם אַחֲרֵי הַפָּרֶד לוֹט מֵעֲמוֹ שֶׁאֵין עֵינֶיךָ וְרָאָה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶתָּה שָׁם צָפְנָה וְנִגְבְּהָ וְקִדְמָה וַיֹּמַר, כִּי אֵת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶתָּה רָאָה לְךָ אֶתְנַנָּה וּלְזָרְעֲךָ עַד עוֹלָם וְגו' קוֹם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאַרְכָּה וּלְרַחֲבָה כִּי לְךָ אֶתְנַנָּה.

אברהם עשה קנין

באותו מעמד הקב"ה הוסיף להבטחתו לך אתְנַנָּה וּלְזָרְעֲךָ, ולבד מזאת גם אמר לו לעשות קנין בארץ ישראל, קוֹם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאַרְכָּה וּלְרַחֲבָה, כמו שרבי אליעזר (ב"ב ק.). למד מפסוק זה שההליכה בשדה לארכה ולרחבה היא אחת מאופני קנין 'חזקה'. ובאותו מעמד כבר קנה את א", ולכן היה יכול לומר לבני חת 'תושב אני עמכם', 'אטלנה מן הדין'. ונמצאו דברי רש"י מיושבים.

אברהם לא שאל שאלות

והדברים תואמים לדברי רש"י ריש פ' וארא (ו, ט) 'ורבותינו דרשוהו לענין של מעלה (שמות ה) שאמר משה למה הרעותה אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין יש לי להתאונן על מיתת האבות הרבה פעמים נגליתי עליהם בא'ל ש'די ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת מה שמו מה אומר אליהם'.

הארץ שלו - אבל אין לקבר לאשתו

בגמ' סנהדרין (קיא) כתוב 'אמרתי לאברם קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, ביקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בד' מאות שקל כסף ולא הרהר אחר מדותי'. וכן אמרו בגמ' ב"ב (טו) 'ויבא גם השטן בתוכם ויאמר ה' אל השטן מאין תבא ויען השטן וגו' אמר לפניו רבש"ע שטתי בכל העולם כולו ולא מצאתי נאמן כעבדך אברהם שאמרתי לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה ואפילו הכי בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה [עד שקנה בד' מאות שקל כסף] לא הרהר אחר מדותיך'. הרי שחז"ל בחרו להביא את הפסוק של ההבטחה השניה 'כי לך אתננה' ואעפ"כ לא הרהר אחר מדותי. וכאמור שההבטחה השניה הייתה לאאע"ה בעצמו ולא רק לזרעו, וגם אמר לו לעשות בה קנין.

הנסיון העשירי

ולדעת כמה ראשונים הנסיון הזה נחשב ה**נסיון העשירי** של אאע"ה. מלבד עצם הדבר שלאחר שמברכים אותו בברכות רבות אחר העקדה, הוא חוזר לביתו ורואה את אשתו מתה, ואין אשה מתה אלא לבעלה (סנהדרין כב:), אך חז"ל לא הדגישו את עצם מיתת שרה לנסיון, אלא שלא מצא לה מקום לקבור.

הוא קנה קבר במקום שכבר שייך לו

וקשה שהרי כן מצא מקום קבורה, שאמרו לו בני חת 'במבחר קברינו קבור את מתך', אלא שהוא בחר לשלם טבין ותקילין. וא"כ לא ברור מה נסיון היה זה. אך פעמיים מפורש בגמ' שזה היה נסיון קשה לאאע"ה.

הסתירה מיושבת

ובזה מיושבת הסתירה ברש"י, כי רועי לוט אכן היו גנבים, כי באותה שעה היתה הבטחה ראשונה בלבד רק 'לזרעך', והמתנה עדיין לא ניתנה. משא"כ אחרי הפרד לוט מעמו, נאמר לך אֶתְנָנָה וגם עשה בה קנין גמור. כבר ניתנה לו לאאע"ה מתנה.

הארץ שלו על סמך ההבטחה הראשונה

אך עדיין צ"ע שבמדרש אי' להדיא שמכיון שהכנעני והפריזי אז יושב בארץ, עדיין לא ניתנה לו הארץ בפועל. וכן ברש"י כאן כשאומר 'אטלנה מן הדין', רש"י לא נקט את לשון ההבטחה השניה 'לך ולזרעך' אלא ההבטחה הראשונה שאמר לי 'לזרעך אתן את הארץ הזאת', ואילו כוונת רש"י היתה לתירוץ זה, רש"י היה מדייק, כדרכו בקודש, להביא דווקא את נוסח ההבטחה השניה לך אֶתְנָנָה? הרי לנו להדיא בדברי רש"י שאאע"ה יכל לטלה מן הדין גם על סמך ההבטחה הראשונה בלבד. וא"כ עדיין צריכין אנו למודעי איך ליישב דברי רש"י.

איך הגוים אסרו את העצים שאינם שלהם?

ונקדים תחילה את דברי הגמ' (ע"ז נג:) עה"פ 'ואשריהם תשרפו באש', והקשו בגמ' והרי ארץ ישראל היא ירושה מאבותיהם, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו, וא"כ מדוע צריך לשרוף באש את עצי האשירה שהכנענים נטעו? וז"ל רש"י שם 'ואשריהם תשרפון' - אלמא אילנות נמי אסירי ומכדי הארץ וכל המחובר לה ירושה לישראל היא מאבותיהם שהרי לאברהם נאמר כי לך אתננה וגוים אלה שבאו אחרי כן לא יכלו לאסון בהשתחואה'. כאן רש"י מביא את לשון ההבטחה השניה, וטוען שלגוים לא הייתה אפשרות לאסור את האשירות כיון שהארץ כבר ניתנה לאאע"ה.

קנין 'מעכשיו ולאחר זמן'

והנה רבינו מהר"ל זי"ע ביאר את הענין בקצרה ב'גור אריה', ונפרש דבריו ע"פ דברי ה'משנה למלך' בספה"ק 'פרשת דרכים' (דרוש ט), שם האריך מאד בענין זה. כי הנה נודע מכמה סוגיות בש"ס ששייך לעשות קנין 'מעכשיו ולאחר זמן', הקנין אינו חל עכשיו תיכף ומיד, אלא לאחר זמן, או אפשר לקבוע שהקנין לגבי הגוף חל עכשיו, ובינתיים הוא משייר את הפירות לעצמו, וחלות קנין הפירות יהיה לאחר מותו. וכן נפסק בשו"ע (חו"מ ו-רז).

הפירות עדיין שייכים לכנעני ולפריזי

עפ"ז ביאר ה'פרשת דרכים' שבהבטחה לאאע"ה 'לזרעך אתן' א"י עדיין לא הייתה שייכת בפועל לאאע"ה, לא הפירות ולא הגוף. וא"כ בשלוט הלך לרעות בשדה אחרים הרי הוא גנב ממש. ולאחר הפרד לוט מאיתו כשהקב"ה אמר לאאע"ה לעשות קנין בא"י, באותה שעה הקב"ה נתן לו את גוף הקרקע של א"י, אבל לא את הפירות, כי ה'כנעני והפריזי אז יושב בארץ', ולגבי הפירות - א"י עדיין שייכת להם, ולכן גמליו של אאע"ה היו יוצאים זמומים גם לאחר הקנין, כדי שלא לגנוב מהפירות השייכים עדיין לאומות העולם. אף שגוף הקרקע כבר שייך לו.

קבורה נחשבת גוף ולא פירות

אך לגבי קבורת שרה, הוא ענין השייך יותר לגוף מלפירות, כי הקבורה היא בגוף הקרקע ולא בפירותיה. אך מכיון שעדיין רווח הקרקע שייך לאומות, לכן היה צריך לשלם מעט בעבור ההשתמשות עם הקרקע. כדמי שכירות לשלוש מאות שישים ושלוש שנים עד שיהושע בן נון יכבוש עם בני ישראל את הארץ גם לפירותיה.

אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף - שכירות לח' יובלות

והחשבון פשוט, כי כל שטח מערת המכפלה הוא בית כור, ששכר שכירותו הוא חמישים שקל ליובל, ככתוב בסוף פ' בחקותי ואם מִשְׁדֵּה אֶחָדָתוֹ יִקְדִּישׁ אִישׁ לָהּ וְהָיָה עֶרְכָּהּ לְפִי זָרְעוֹ זָרַע חֹמֶר שְׁעָרִים בְּחִמְשִׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף, כשתחשב כמה יובלות היו מקבורת שרה אימנו ע"ה עד כיבוש יהושע, תחשב תחילה חשבון ד' מאות שנה מלידת יצחק עד יציאת מצרים, ועוד מ' שנות מדבר הרי ת"מ שנה, וביום קבורת שרה יצחק היה בן ל"ז שנה,

נותרו ת"ג שיש בהם ח' יובלות, כל יובל מחירו חמישים שקל, סך הכל ארבע מאת שקל כסף.

עפרון רצה מטבעות 'עובר לסוחר'

ולכן אין טענה על עפרון בעצם המחיר של ד' מאות, אלא על שביקש זהב קנתרין מטבעות יקרות, חדשות וחלקות. בדרך כלל אדם אינו מקפיד על השטרות שיהיו חדשים, אבל הוא היה רע עין והקפיד על אאע"ה שכל המטבעות כולם יהיו 'עובר לסוחר'.

לסלק את ידי הגויים מהמקום הקדוש הזה

וזש"כ שאמר אאע"ה 'אטלנה מן הדין' כלומר מצד גוף קרקע א"י שכבר זכיתי בה בפועל, אלא שהפירות עדיין אינם שלי, ואאע"ה יודע כל התורה כולה, גם מש"כ בפ' בחקותי שבית כור שוה חמשים שקל לכל יובל, הרי ח' יובלות חשבון ד' מאות שקל כסף, ומה שנותרו עוד ג' שנים, כבר השלימו אאע"ה ע"י שהיו המטבעות עובר לסוחר שהם יקרים יותר. וכל זאת אאע"ה עשה כדי לסלק את ידיהם ורגליהם של הגויים מהמקום הקדוש הזה, לכן סילק אותם מהפירות שעדיין היה בידם, ושילם להם ד' מאות שקל כסף.

לגוי אין בעיה לזרוע ירקות על קבר

אך בני חת לא הבינו למה לו לאאע"ה לשלם להם, שהרי הם ידעו שגוף הקרקע של א"י כבר שייכת לאאע"ה, לכן אמרו לו בַּמִּבְחָר קִבְּרִינוּ קִבֵּר אֶת מִתָּךְ, ואי משום הפירות, הרי לגויים אין בעיה לזרוע ירקות מעל הקברים... אלא שאאע"ה ביקש לסלק אותם לגמרי משם, שלא יהיה להם עוד שום שייכות למקום הקדוש הזה.

יש ענין להזרז בקבורה

וזש"כ הרמב"ן שאאע"ה נכנס אל השדה עוד לפני שקבר שם את שרה, והוא פלא שנתעבב מלקבור את שרה בזריזות, והרי יש ענין להזרז בקבורה, וכאן אאע"ה התעבב עד שהשדה תהיה למקנה לאברהם לעיני בני חת, להורות ולהראות לכולם שהפירות והאילנות שייכים לו, כדי לסלקם לגמרי משם, שכולם ידעו שגם גוף הקרקע שלו וגם זכות השימוש שלו.

מהיכן קצרו שעורים לעומר בכניסתם לא"י?

ראיה ליסוד זה מדברי הגמ' (ר"ה יג) 'דבעו מיניה חברייא מרב כהנא עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן הקריבוהו? אם תאמר דעייל ביד נכרי קצירכם אמר רחמנא ולא קציר נכרי. ממאי דאקריבו דלמא לא אקריבו? לא סלקא דעתך דכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול, דאקריבו עומר והדר אכלי מהיכן הקריבו? אמר להן כל שלא הביא שלישי ביד נכרי, ודלמא עייל ולא קים להו אלא קים להו הכא נמי קים להו'.

ביום י' ניסן נכנסו לארץ ישראל, ולאחר ו' ימים כבר הוצרכו להקריב את קרבן העומר הראשון, מהיכן היה להם עומר שעורים? והרי אי אפשר לקחת מקציר הנכרים, כדכתיב 'קצירכם ולא קציר נכרי'. ולמסקנא מצאו שעורים שלא הביאו שלישי ביד נכרי, ואחר י' ניסן הביאו שלישי ביד ישראל. הפלא ופלא.

לאבותינו לא היה קנין פירות בא"י

והקשו בתוס' והרי אי' בגמ' ע"ז (נג) שהגויים לא יכלו לאסור את עצי האשירה מפני שזה כבר שייך לאאע"ה, א"כ ירושה היא להם מאבותיהם ומה שייך להקשות 'קצירכם ולא קציר גוי'? ותירצו בתוס' שאע"פ שגוף הקרקע היא ירושה להם מאאע"ה, 'מכל מקום יש לו לגוי ממה שזרע'. הרי לנו ראיה להדיא שאע"פ שגוף א"י היה שייך לאאע"ה, לגבי הפירות עדיין היה 'הכנעני והפריזי יושב בארץ'.

האם א"י נחשבת כמוחזקת מאבותיהם?

וכן אי' בגמ' ב"ב (ק"ט) שבנות צלפחד קיבלו חלק בכורה של אביהם, והקשו והרי אין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק, והרי באותה שעה שמת צלפחד עדיין לא זכו בארץ ישראל. ותירצו בגמ' 'מוחזקת היא להם מאבותיהם', ולפי דעה אחת בגמ' מבואר שזה גופא היתה שאלת משה רבינו לפני ה' 'עמדו ואשמעה מה ידבר ה' לכם' האם נחשבת א"י כמוחזקת מאבותיהם, והיתה התשובה שבוודאי כן מוחזקת להם, ולכן מגיע להם גם חלק הבכורה של צלפחד.

כל דברי חכמים קיימים

שם בגמ' ב"ב הרי מובן שמדובר על ירושת גוף הקרקע, וזה כבר ניתן לאאע"ה בשעתו, כאמור. וכן בגמ' ע"ז (נג) שאין הגויים יכולין לאסור עצי אשירה כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ורש"י בפרשת חיי שרה גם מדבר על גוף הקרקע, כיון שהקב"ה אמר לו 'לזרעך אתן' ואמר לו לעשות קנין, כבר זכה אאע"ה בגוף הקרקע, לכן אמר 'אטלנה מן הדין', אך הוא משלם ד' מאות שקל כסף, שזהו המחיר האמיתי לשמונה מאות שנה עד כיבוש יהושע. אבל לוט הוא גנב, כי הפירות עדיין לא ניתנו לאאע"ה, כי עדיין הכנעני והפריזי אז יושב בארץ. והסוגי' בר"ה מיירי שהגוי זכה במה שזרע, היינו בפירות הארץ. ונמצאו כל דברי חכמים קיימים. הודו לו ברכו שמו.

גם האבות זרעו בא"י

החת"ס ז"ע (דרשות פסח רעא:) מוסיף עוד נקודה לכל הנ"ל, שהרי גם אאע"ה בהיותו בא"י היה זורע בה, וגם יזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה נערים, וזה פשוט שמה שהם זרעו היה שייך להם הן מבחינת הקרקע והן מבחינת הפירות שיש עליהם קדושת פירות א"י.

שרה הייתה צופיה יותר ממנו

ואי' במדרש שאאע"ה הספיד את שרה אמנו בכל המזמור אֶשֶׁת חַיִּל מִי וַיִּמָּצָא (משלי לא), ואחד מפסוקי ההספד היה צוּפְיָה הַלִּיכּוֹת בֵּיתָה וְלָחֶם עֲצָלוֹת לֹא תֹאכֵל, צופיה הליכות ביתה - כשראתה את ישמעאל מצחק, אמרה גרש את האמה הזאת ואת בנה. אאע"ה הספיד אותה שהיא הייתה צופיה יותר ממנו, וכמ"ש רש"י שהיה טפל אליה בנביאות.

למה נגרם לשרה שנטמאה?

וְלָחֶם עֲצָלוֹת לֹא תֹאכֵל, ביאר החת"ס דבר נפלא, כי בריש פרשת וירא כתוב שאאע"ה אמר לה מְהֵרָה שְׁלֹשׁ סָאִים קֶמַח סֵלֶת לוֹשִׁי וְעֵשִׂי עֲגוֹת, אך לבסוף נתן להם רק חמאה וחלב ובן הבקר, מדוע לא נתן לחם? פרש"י שפירסה נדה, והדבר פלא על מה עשה ה' ככה, הענין הזה היה יכול להיות רגע אחד אחר לישת העיסה ואפיית הלחם.

איסור 'חדש' חל משעת הבשורה על יצחק

וביאר החת"ס דמכיון שגופה של ארץ ישראל כבר שייכת לאאע"ה, ומה שאאע"ה זרע בא"י גם הפירות שייכים לו. ויש דעה שהמלאכים הגיעו לביתו בערב פסח, שהרי בלוט נאמר וַיִּמָּצוּת אָפָה וַיִּאֲכְלוּ. ואאע"ה קיים כל התורה כולה, וא"כ קיים גם איסור 'חדש', אותם שלש סָאִים קֶמַח סֵלֶת שהיו בביתו היו מן החדש, כשהקב"ה נתן לו את הארץ ואמר לו 'קום התהלך בארץ כי לך אתננה ולזרעך', ואף שכבר עשה קנין הגוף אבל הגוף אינו שלו עתה, אלא רק משעה שיבשרו לו על זרעו. וזה היה בשעה שאמרו לו המלאכים 'כעת חיה ולשרה בן', באותה שעה נעשה אאע"ה הבעלים של הגוף דא"י, ומאותה שעה חל איסור חדש על הקמח סולת.

מה זה לחם עצלות?

וה'חדש' מכונה לחם עֲצָלוֹת, כי אי' במשנה² שהרחוקים מותרים ב'חדש' מחצות של יום ט"ז ניסן, נשאין בית

ד מנחות (י,ה) מְשַׁקְּבֵי הָעֶמֶר, יוֹצְאִין וּמוֹצְאִין שוֹק יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהוּא מְלֵא קֶמַח וְקָלִי... מְשַׁקְּבֵי הָעֶמֶר, הַתֵּר הַחֲדָשׁ מִיָּד, וְהָרְחוֹקִים מִתְּרִים מִחֲצוֹת הַיּוֹם וְלֵהֲלֹן... מִפְּנֵי מָה הָרְחוֹקִים מִתְּרִים מִחֲצוֹת הַיּוֹם וְלֵהֲלֹן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן יוֹדְעִין שֶׁאֵין בֵּית דִּין מִתְּעַצְלִין

דִּין מִתְעַצְלִין בוֹ, אֲךָ אִם לֹא הִקְרִיבוּ אֶת הָעוֹמֵר, נִקְרָא 'לֶחֶם עֲצוֹת'. וּבִזֶּה אֵאָע"ה שִׁיבַח אֶת שְׂרָה וְלָחֶם עֲצוֹת לֹא תֵאָכֵל, כִּיּוֹן שֶׁעֲדִיין לֹא הִקְרִיבוּ אֶת הָעוֹמֵר וְהַחֲדָשׁ הִיָּה אֲסוּר, נִקְרָא 'לֶחֶם עֲצוֹת'.

באותה שעה חל קנין הארץ - ונאסר ה'חדש'

ולכן פירסה נדה בדיוק באותה שעה, הקב"ה רמז להם שבאותה שעה חל קנין א"י לאאע"ה ונאסר עליו החדש, ואסור לאכול מאותו קמח סולת.

הקב"ה נפרע כשתתמלא סאתה

הוספה נפלאה ראיתי בספה"ק 'דברי יואל' להרה"ק רבי יואל מסאטמר זי"ע, שבברית בין הבתרים הקב"ה אמר וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הִנֵּה כִּי לֹא נָשָׁלַם עוֹן הָאֲמֹרִי עַד הִנֵּה, וּפֶרֶשׁ"י שֶׁאִין הִקְב"ה נִפְרַע מֵאוֹמָה עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא סֵאתָהּ, מִשְׁמַע שֶׁאִילוֹ הַגּוֹיִים הֵיוּ חוֹטְאִים יוֹתֵר, הִיָּה אֵאָע"ה מִקְבֵּל אֶת הַפִּירוֹת שֶׁל א"י הַרְבֵּה זְמַן לִפְנֵי כִיבוֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ.

אם תכבדו אותי עכשיו - תזכו לשבת בארץ

ואי' בתורת כהנים פרשת אחרי' רבי יוסי הגלילי אומר אחר שהכתוב שוקל מעשה ארץ מצרים כמעשה ארץ כנען ומעשה ארץ כנען כמעשה ארץ מצרים, מפני מה זכו הכנענים לישב בארצם ארבעים ושבע שנים שנאמר וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים? אלא בשביל ש**כר שכבדו את אברהם אבינו** שאמרו לו נְשָׁמְעֵנוּ אֲדֹנֵי נָשִׂיא אֱלֹהִים אֲתָה בְּתוֹכֵנוּ (בני אדם שכבדו את אברהם אבינו) זכו לישב בארצם שבע וארבעים שנה'.

סאתכם תתמלא מיד!

עפ"ז ביאר רבינו יואל את דברי רש"י 'אם תרצו הריני גר', כלומר אם תרצו ותכבדו אותי עכשיו, א"כ תהיה לכם זכות לשבת בארץ, א"כ אסור לי ליטול ממכם עתה את א"י, 'כי לא שלם עון האמורי עד הנה', אך 'אם לא תרצו', ולא תכבדו אותי בדרך ארץ, תיכף ומיד תתמלא סאתכם, וא"כ 'אטלנה מן הדין' הן לגוף והן לפירות, ואף ד' מאות שקל כסף לא אשלם לכם.

אך כיון שכבדוהו ואמרו נְשִׂיא אֱלֹהִים אֲתָה בְּתוֹכֵנוּ, לא התמלאה סאתם עדיין, וממילא א"י הייתה שייכת לאאע"ה רק לגוף ולא לפירות, לכן הוצרך לשלם ד' מאות שקל כסף, חמישים שקל כסף לכל יובל.